

TARPTAUTINĖ KOMISIJA NACIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIŲ REŽIMŲ
NUSIKALTIMAMS LIETUVOJE ĮVERTINTI

IV. Antrosios sovietinės okupacijos pirmasis etapas (1944 – 1953 m.)

IV.1. Nusikaltimai

IV.1.7 Tikybos persekiojimas ir tautinės kultūros žlugdymas

Tikybos persekiojimas 1944-1953 m.

IŠVADOS

*Patvirtintos komisijos
2005 m. balandžio 20 d.*

Komisija aptarė Arūno Streikaus tyrinėjimą „Tikybos persekiojimas 1944-1953 m.“ ir šio tyrinėjimo išvadas. Komisija susipažino su darbo įvertinimu, pateiktu dr. Reginos Laukaitytės, ir pritarė žemiau pateiktoms išvadoms.

1. Konfesinių ir tautinių nesutarimų skatinimas.

SSRS-Vokietijos karo metu pasikeitė sovietų režimo vadovų požiūris į artimiausius religinės politikos tikslus. Iki tol vyravusį nusiteikimą per trumpą laiką visiškai sunaikinti religinį gyvenimą pakeitė pragmatinė nuostata, kad, visiškai suvaržius religinių organizacijų pastoracinę veiklą ir efektyviai kontroliuojant jų dvasinę vadovybę, religiją galima panaudoti kaip vieną iš režimo legitimumo ramsčių. Viena iš šios metamorfozės išraiškų buvo 1943-1944 m. sukurtos naujos religinio gyvenimo kontrolės institucijos.

1944-1953 m. Lietuvoje stačiatikių bažnyčiai buvo sudarytos žymiai palankesnės veikimo sąlygos nei kitoms religinėms konfesijoms. Vis dėlto, suvokdama, kad Lietuvoje stačiatikybė turi ribotas galimybes konkuruoti su katalikybe, sovietų valdžia pirmiausia stengėsi izoliuoti Katalikų Bažnyčią nuo Vatikano, sukurti vadinamą tautinę bažnyčią. Tačiau neradusi pakankamai autoritetingų dvasininkų, kurie savanoriškai išdrįstų viešai deklaruoti nepaklusnumą popiežiui, sovietų valdžia turėjo pasitenkinti tuo, kad Lietuvos Katalikų Bažnyčia prarado bet koki ryšį su savo dvasiniu ir administraciniu centru. Bet kokie bandymai be valdžios žinios susisiekti su Šv. Sostu buvo vertinami kaip „šnipinėjimas Vatikano naudai“.

2. Radikalus religinio gyvenimo apribojimas 1948-1949 m.

1948 m., kai pradėjo ryškėti ginkluoto pasipriešinimo atoslūgio tendencija, pasikeitė sovietų valdžios antibažnytinės politikos pobūdis. Daugiausia išorinio poveikio priemonėmis siekta apriboti Bažnyčios savarankiškumą ir palaužti jos opoziciją režimui. 1948-1949 m. Lietuvos Katalikų Bažnyčia išoriškai įgavo sovietinio religinio kulto bruožus. Panaudojus grubų spaudimą, katalikų parapijos ir dvasininkai buvo priversti registruotis sovietų valdžios įstaigose, taip bent jau oficialiai pakludami valdžios nustatytoms Bažnyčiai iš esmės nepriimtinioms religinio gyvenimo taisyklėms. Reikalavimas registruotis tapo efektyviu sovietų valdžios įrankiu reguliuoti vidinį religinių organizacijų gyvenimą. Be kita ko jis leido reguliuoti parapijų tinklo tankumą. Pirmiausia buvo kelis kartus sumažintas didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje ir Kaune – iki tol veikusių katalikų bažnyčių skaičius. Iš viso 1945-1952 m. Lietuvoje buvo uždaryta apie 90 bažnyčių. Registracijos dokumentų negavo katalikų vienuolynai – 1949 m. Lietuvoje neliko legaliai veikiančių vienuolynų ir vienuoliai turėjo prisitaikyti prie nelegalaus veikimo sąlygų. Kartu su registracijos kampanija buvo baigtas ir paskutinis religinių organizacijų ekonominio apribojimo etapas – jos prarado paskutinį dar turėtą nekilnojamą turtą, dvasininkams nustatyti keliapakopiai diskriminaciniai mokesčiai.

3. Mažų religinių bendruomenių apribojimai.

Sovietų režimas nevienodai traktavo ir mažas religines bendruomenes. 1948-1953 m. Lietuvoje oficialiai buvo uždarytos 4 mečetės, 3 stačiatikių cerkvės, 3 liuteronų kirchės ir 1 evangelikų reformatų maldos namai. Dėl sustiprėjusių sovietų režimo antisemitinių nuostatų nedidelės tikinčių žydų bendruomenės Panevėžyje, Šiauliuose ir Klaipėdoje nebuvo registruojamos.

4. Dvasininkų represavimas.

Sovietų režimo ideologija dvasininkus priskyrė klasinių priešų stovyklai, religinių tiesų skleidimas buvo prilygintas ideologinei diversijai, antiliaudinei veiklai. 1944-1953 m. Lietuvoje daugiausia siekiant susilpninti ir sukompromituoti Bažnyčią, o ne dėl to, kad dvasininkai realiai buvo išitraukę į pagrindžio kovą buvo suimti ir nuteisti 362 katalikų kunigai. Taip pat buvo suimti 8 sentikių nastavnikai, 4 stačiatikių popai ir 4 liuteronų pastoriai.

5. Prievartinė visuomenės ateizacija.

Ateistinė visuomenės indoktrinacija buvo svarbi Lietuvos sovietizavimo proceso dalis. Tam mobilizuotos visos ideologinio poveikio priemonės: partinės bei komjaunimo organizacijos, mokykla ir kt. Sovietų Sąjungos konstitucija pripažino tik antireliginės propagandos laisvę. Visuomenė neteko galimybės laisvai susipažinti su religijos turiniu, nes dauguma religinių knygų buvo išimtos iš bibliotekų, o gauti leidimą spausdinti naujas buvo labai sunku. Iki šiol nėra ištirtas tikinčiojo piliečio statusas sovietinėje visuomenėje.

6. Antibažnytinės politikos taktikos pokyčiai.

1948-1949 m. radikaliai apribojus Katalikų bažnyčios veiklą, nuo 6-ojo dešimtmečio pradžios spaudimas Katalikų Bažnyčiai kiek atlėgo. Tačiau sovietų antibažnytinės politikos tikslai liko tokie pat. Nuo 6-ojo dešimtmečio pradžios pagrindinis dėmesys sutelktas į Bažnyčios griovimą iš vidaus. Pagrindinės naudotos tokio griovimo priemonės buvo bandymai infiltruoti Bažnyčios vadovybę ir vienintelės kunigų seminarijos kontrolės stiprinimas. Dauguma tokių pat priemonių naudota ir mažųjų religinių bendruomenių griovimui iš vidaus.

Komisijos pirmininkas

Emanuelis Zingeris

Vykduantis direktorius

Ronaldas Račinskas